

Геннадій Прокоф'єв,

кандидат філологічних наук, доцент,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

(м. Умань, Україна)

РОЛЬ ЗАПЕРЕЧЕННЯ У МОДИФІКАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРОГАТИВНОГО МОВЛЕННЕВОГО АКТУ

Заперечення – одна з властивих усім мовам світу вихідних, семантично нерозкладних категорій, які не піддаються визначенню через простіші семантичні елементи [1, с. 354]. Проблема значення та прагматичного потенціалу заперечних висловлень ніколи не втрачала своєї актуальності. У сучасних лінгвістичних дослідженнях розглядаються аксіологічні аспекти заперечення [2], його логічні та комунікативні характеристики [3; 4; 5], здійснюється типологічний аналіз мовних одиниць та структур, що містять заперечення [6], вивчаються його фреймові моделі [7].

Механізм заперечення несе також актомовленнєве навантаження, у багатьох випадках призводячи до модифікації характеру мовленнєвих дій. Особливо широкий діапазон зміни прагматичних характеристик мають різні типи запитальних висловлень, які у певному контексті набувають властивостей асертивів, комісивів, експресивів та власне директивів.

Розглянемо кілька таких напрямів модифікації:

Інтерогатив → Асертив

На прагматичному рівні негативні за формою риторичні запитання є у більшості випадків наполегливими ствердженнями:

Who doesn't know that? → Everyone knows / does know that.

Didn't I tell you he wouldn't forget? → I told / did tell you he would forget!

Якщо ж риторичне запитання має позитивну форму, воно часто приховує заперечення:

What's the use of asking her? → It's no use asking her.

Are we going to let them do this to us? → We aren't going to let them do this to us.

Інтерогатив → Комісив

Значення розділового питання незмінної негативної полярності часто пов'язується з вираженням агресивності:

So, he won't pay these bills, won't he? → We'll make him pay.

У цьому прикладі питальне за формою речення набуває значення погрози.

Інтерогатив → Експресив

Питання незмінної негативної полярності не може використовуватись як запит інформації і має бути віднесеним до сфери емотивного мовлення, наприклад:

So, writers won't accept suggestions, won't they?

У наведеному прикладі автор висловлення виражає почуття незадоволення та презирства.

Аналогічна структура може виражати відверту насмішку, як у наступному прикладі:

Oh, bears aren't carnivorous, aren't they?

Переважно експресивного значення набувають загальні питання, які мають заперечну форму:

Haven't you had breakfast yet, Mary?

Can't you drive straight?

Will nobody help us to clear up?

У наведених прикладах висловлень заперечне загальне питання використовується для вираження почуттів здивування, роздратування та розчарування.

Інтерогатив → Директив

У певному контексті заперечні спеціальні питання отримують позитивне директивне значення:

Why don't you take a taxi? → Take a taxi.

Інтерогатив → Інтерогатив

Цікавим випадком прагматичного перетворення мовленнєвої дії є переведення загального інтерогативного значення у спеціальне у риторичному питанні, що спонукає до мовленнєвої дії:

Have you lost you tongue? → Why don't you say anything?

Слід зазначити, що вищенаведене висловлення можна зрозуміти і як прямий директив “Say something!”.

Можна припустити, що потенційні можливості прагматичної модифікації закладені у граматичній структурі речень, що лежать в основі заперечених висловлень. Найбільшу здатність до перетворення мають загальні та спеціальні заперечні питання і розділові питання незмінної негативної полярності. Однак варто говорити лише про типові актомовленнєві перетворення негативних структур, оскільки в ізоляції від контексту комунікативні смисли просто не існують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Падучева Е.В. Отрицание. *Лингвистический энциклопедический словарь* / ред. В. Н. Ярцева. Москва: Советская энциклопедия, 1990. С. 354-355.
2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва: Наука, 1988. 341 с.
3. Филмор Ч. Фреймы и семантика понимания. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып.23: Когнитивные аспекты языка. Москва, 1988. С. 52-92.
4. Эйхбаум Г.М. Информация в отрицательных предложениях. *Личностные аспекты языкового общения*. Калинин, 1989. С. 113-124.
5. Horn L.R. Metalinguistic Negation and Pragmatic Ambiguity. *Language*. 1985. Vol.61(1). P.121-174.
6. Паславська А.Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 290 с.
7. Крайник О. Фреймова модель мовленнєвих актів заперечення. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Сер.: Філологічні науки. Луцьк, 2015. № 4 (305). С. 54–59.